

FUSÛSU'L-HİKEM'DE SAYILAR*

Abdülbâkî MİFTÂH
Çeviren: Dilâver GÜRER**

1. Fusûsu'l-hikem'in başlığı ve mukaddimesi hakkında bâzı mülâzalar

Hikem, hikmet kelimesinin çoğuludur. Hikmet ise, Şeyh'in Fass-ı İsevî'de belirttiği gibi, "bir şeyi yerli yerine koymaktır; o şeyi, hakikatının ve sıfatlarının talep ettiği ve gerektirdiği yerden başka bir yere koymak uygun düşmez." Dolayısıyla varlıktaki her bir mertebe, ilâhî hikmete uygun olan makâmına yerleştirilmiştir. Şeyh, *Fütûhât-ı Mekkiyye*'nin 198. bâbını/bölümünü nefes-i rahmânî ile zâhir olan varlığın mertebelerini açıklamaya ayırmıştır ki, bunlar harflerin sayısına uygun olarak 28 mertebedir. Çünkü insan, Rahmân'ın sûreti üzere yaratılmıştır. Harflerin kendisi sâyesinde boğazda ortaya çıktığı insan nefesi, nefes-i rahmânînin sûreti üzeredir. Bundan dolayıdır ki, her bir bâbda bir hikmeti ihtivâ eden *Fusûs* 27 bâba ayrılmıştır. Onun her bir bâbı bu 28 mertebeye uygun bir şekildedir. Bu da *Fütûhât*'ın 198. bâbında 11. fasıl ile 37. fasıl arasında açıklanmış olan tertibe uygundur. 38. Fasılda yer alan son mertebenin ismi ise "Refîu'd-deracâti zü'l-arş (dereceleri yükselten ve Arş'ın sâhibi)" olup, bu bâb için *Fusûs*'ta müstakim bir bölüm yer almamaktadır. Fakat *Fusûs*'un tamâmı bu bâb içindir. Çünkü bu mertebenin aynî/zâhirî ve müstakil bir varlığı yoktur. Bu mertebe, her hangi bir (maddî) yaratmaya karşılık gelmeyip, mertebelerin tayîninden ibârettir. Onun için 28. ve son mertebedir. Hikmetlerin hepsinin

* Bu makâle yazarın *Mefâtîhu Fusûsi'l-Hikem* (Merâkeş-1997) adlı kitabının 19-33. sayfaları arasında yer alan birinci kısmın tercümesidir.

** Prof. Dr., Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı.

hikmeti ona âittir. Bu bütün hikmetleri câmi olan mertebenin fassı, *Fusûsu'l-Hikem*'in sâhibi, insan-ı kâmilin tam bir mazharı ve muhammedî velîlerin hâtemi olan zâttır. Bu mertebenin hikmetini, hâtem kelimesinin de bir gereği olarak, “(zât-ı) hüviyyetin vüs'ati” başlığı altında toplamak mümkündür. Yâni onun ism-i ilâhîsi “O Vâsi'dir”dir. Çünkü “O” şeyhin *Futûhât*'ın 382. bâbında da zikrettiği üzere, ilâhî isimlerin sonuncusu olup, hâtem-i evliyâ makâmına münâsiptir. Vâsi' ismi ise bütün mertebeleri câmi olmayı ifâde eder. Bu sebeple şeyh, *Fûsûs*'un hemen başlarında “sizi kuşatan işte bu rahmettir, o halde siz de Vâsi' ismiyle sıfatlanın” demek sûretiyle bu duruma işâret ettiği gibi, 27 bâbın sonunda da kitabını bu isim ile sona erdirmiştir.

Bu merite hakkında şeyh şöyle söylemektedir (*Fütûhât*, fasl 38, bâb 198):

“Bil ki, aslında bütün mertebeler ilâhî olup, hükümleri kevnde/mahlûkatta zuhur etmiştir. İlâhî mertebelerin en yücesi ise insan-ı kâmilde zuhur etmiştir...”

Her kelimeye uygun düşen hikmet, şeyhin Kelime-i Âdemiyye bâbının sonunda söylediği şu sözlerdir: Mâdemki varlığın her bir mertebesi için belirli bir hikmet söz konusudur, o halde her bir hikmetin fassı/özü o hikmetin kalbi, kutbu/direği ve onun bu varlık mertebesindeki merkezidir. Bu merkezin rûhu ise insan-ı kâmil mazharlarından bir mazhardır ki, o da bir peygamberin ismi ile ifâde edilmiştir. Şeyh, her kelimeyi bir peygambere nispet etmiştir. Zîrâ varlık mertebelerinin birbirinin devâmı olan halkaları, ilâhî emirle gaybın gaybından kendi şehâdet menzillerinin en yücesine nâzil olan nefes-i rahmânînin aynusıdır. Bu tenezzülün/inişin rûhu, insan-ı kâmilin hakîkatidir ki, onun mazharları da gayb Mescid-i Harâm'ından, çamurdan yaratılmış olan beşer kulun kalbindeki Mescid-i Akdes'in derecelerinin (Mescid-i) Aksâ'sına yürütülmüş ve orada gizlenmiştir. Bu tenezzülün insanoğlunun yeryüzündeki târihinde de bir benzeri vardır. Bu da peygamberler ve kâmiller halkalarının zaman içerisinde birbirini arkasından gelmesidir. Yâni varlığın her bir mertebesinin, insanlık târihinde zaman ve oluşum açısından bir izdüşümü vardır.

İşte her hangi bir mertebenin târihsel açıdan oluşumu, o zaman diliminde gönderilmiş olan peygamber veyâ fetret dönemlerindeki kutuplardır. Onlar, Allâh'ın o zaman dilimi içerisindeki en yüce kelimeleridir (logos). İşte bundan dolayı şeyh, kelime-i Âdemiyye'nin sonunda bu husus hakkında şöyle demiştir: “Onun âlemdeki yeri, yüzük kaşının yüzükteki yeri gibidir.”

Bu yüce kelimelerden her birinin bir mânâsı vardır. Bu mânâ ilâhî bir

isimden ibârettir. Şeyh, her kelimenin hikmetini, o kelimenin nebîsi ve bu kâmil nebînin merkezi olduğu varlık mertebesi ile birlikte, o kelimeye münâsîp ve o kelimeye mahsus olan esmâ-i hüsnâdan bir isme nispet etmiştir.

Kısaca, Hak Teâlâ'nın yaratma ile ilgili 28 tecellîsi vardır. Her bir tecellî için bir ilâhî isim, bir varlık mertebesi ve bu isim ile bu mertebeye arasında berzah (ara bölge) olan insan-ı kâmile âit bir mazhar söz konusudur. Aynı şekilde insan-ı kâmil için Kur'ân-ı Kerîm'de mevkîler de söz konusudur. Başka bir deyişle, ilâhî tecellîler, Kur'an âyetleri, varlık mertebeleri ve insan-ı kâmilin mazharları yâni hakikat-i insâniyyenin mazharları arasında esastan alâkalar vardır. Bu yüzdendir ki şeyh, *Kitâbü'l-Abâdile*'de her peygamberi veyâ her kâmilî "Abdullah (Allâh'ın kulu)" ismine nispet etmiştir. Bu isim ise insan için tek ve en mükemmel isimdir. Öbür taraftan şeyh, her peygamberi kendisine has belli bir ilâhî isme de nispet etmekte ve ardından, bu peygambere veyâ onun rabbânî ismine münâsîp düşen bâzı âyetlere işâret etmektedir. Dolayısıyla *Kitâbü'l-Abâdile* bir açıdan *Fusûsu'l-Hikem*'in bir devâmı veyâ onun içerdiği hakikatlerin bir başka şekli olarak da kabul edilebilir.

2. Fusûs ile ilgili bâzı sayısal semboller

"Hikmet" kelimesinin harflerinin cezm-i sağîr ile toplamı 19'dur ($5+4+2+8=19$). Bu rakam "nefes" kelimesinin toplamına ($6+8+5=19$) eşit olduğu gibi, aynı zamanda ilâhî teşbîh, Kur'an menzilleri ve merâtib-i kevnîye makamlarındaki ve insânî ve rûhânî tasarruf âlemindeki mertebelerin tamâmına, dünyâ, cennet ve cehennem bekçilerinin adedine eşittir. Bütün bunlarla birlikte Besmele harflerinin sayısı da 19'dur. Şeyh, bu konuyu *Fütûhât*'ın 22. bâbında ve *Menzilü'l-Menâzil* adlı kitabında açıklamıştır.

Cezm-i kebîr ile "hikmet" kelimesinin toplamı ise 73'e ($5+40+20+8=73$) denk gelir ki, bu da Besmele harflerinin cezm-i sağîr ile toplamıdır. 73 rakamı aynı zamanda, hem insanlık âleminin inançlarının toplamını sembolize eden Müslüman fırkaların, hem de *Fütûhât*'ın birinci faslının bablarının sayısına eşittir.

"El-Hikem" lafzının toplamı, esmâ-i hüsnânın sayısına eşit olarak 99'dur. Şeyh, *Fusûs*'un başlarında "Hikemi (hikmetleri) indiren Allâh'a hamd olsun" şeklinde söylemektedir. Bununla, Hakk'ın insan-ı kâmilin kevnî ve beşerî mazharlarından olan tam kelimelerin kalpleri üzerine esmâ-i

hüsnâsı tecellî ettiğine işâret etmektedir.

Kitabın başlığı (*Fusûs el-Hikem* = 266+99) 365 sayısına denk gelir ki, bu sayı bir güneş yılının günlerinin sayısına, başka bir deyişle, şeyhin Kadr Sûresi'nin menziline mahsus olan *Fütûhât*'ın 287. bâbında zikrettiği tecellî-yi küllî içerisinde yer alan tecellî-yi cüz'iyelerin sayısına eşittir. *Fusûsu'l-Hikem*, merâtib-i vücûd şeklinde ve insanlık târihi boyunca zuhur etmiş olan insan-ı kâmilin mazharlarıdır. Onun 365 sayısına denk gelmesi, bu mazharların, 99 rakamıyla işâret edilen ve "O her an bir iştedir" (Rahmân, 55/29) yönünden, bir yıllık zaman dairesi içerisinde mütecellî olan esmâ-i hüsnânın aynısı olduğunu ifâde eder. Şeyh, *Fütûhât*'ın 15. bâbında nefesü'r-Rahmân ricâlinin kutbunun Müdâvi'l-külûm (yaraları tedâvi eden) olduğunu söyler ki, bu isim İdris (a.s.)'ı sembolize eder. Onun halîfesinin ismi ise el-Müsteslim'dir ki, 36 500 ilim öğrendikten sonra vefat etmiştir. Onun öğrendiği en özel ilim ise "zaman ilmi"dir. 36 500 rakamı yüz senenin gününe eşittir. Bir güne bir asırlık ilim tekâbül etmektedir.

Fusûsu'l-Hikem'in cezm-i sağîr ile toplamı (18+32) 50'dir. Bu da *Fütûhât*'ın 198. bâbının fasıllarının sayısına eşittir. Şeyh bu bâbı en-nefes er-rahmânî'ye tahsis etmiştir ve bu terkîbin rakamlarının toplamı da (27+23) 50'ye eşittir. 50'yi oluşturan rakamlardan 27, aynı zamanda *Fusûs*'un bablarının sayısıdır. Yine, "en-nefes" kelimesi şeddeli olarak dikkate alınır toplamı 28 eder ki, bu da (Arapça) harflerin ve merâtib-i vücûdun sayısına eşit olur. 51 rakamı, iki ilâhî ismin, ez-Zâhir ve el-Bâtın isimlerinin maşrikî cezm-i sağîr ile toplamına (21+30) eşittir.

"En-Nefes er-Rahmânî" terkibinin mağribî cezm-i kebîr hesabıyla toplamı 1000 sayısına eşittir. Bu sayı ise, harflerin son rakamı ve muayyen olmayan kesrete işâret eden sayıların en sonuncusudur. Yâni o, sonsuz tecellî sûretlerine işâret ettiği gibi, aynı zamanda "en-nefes" in en son noktasına da işâret etmektedir. Şeyh, *Fütûhât*'ın 198. bâbında 1000 rakamı ile nefes-i rahmânî arasındaki alâkayı açıklama sadedinde şöyle demektedir: "Bu bâbda keşfen müşâhede ettiğimiz âlemin sonunda 1000 âlem vardır ki, bundan daha fazlası yoktur."

3. Nefesü'r-rahmân ile Kur'an'da ismi zikredilen peygamberler arasındaki sayısal alâka

Aşağıda detaylı bir şekilde de görüleceği üzere, "nefesü'r-Rahmân" terkibinin toplamı (330+190) 520 eder ki, bu sayı Kur'an'da zikredilen nebî,

resul ve kümmellerin (kâmil insanların) isimlerinin zikredilme sayısına eşittir:

Hiz. Mûsâ: 136 (defâ), Hiz. İbrâhim: 69, Hiz. Nûh: 43, Hiz. Yûsuf: 27, Hiz. Lût: 27, Hiz. İisâ: 25, Hiz. Âdem: 25, Hiz. Hârûn: 20, Hiz. İshak: 17, Hiz. Süleyman: 17, Hiz. Ya'kub: 16, Hiz. Dâvud: 16, Hiz. İsmâil: 12, Hiz. Şuayb: 11, Hiz. Sâlih: 9, Hiz. Hûd: 7, Hiz. Zekeriyâ: 7, Hiz. Yahyâ: 5, Hiz. Muhammed-Ahmed: 5, Hiz. Eyyûb: 4, Hiz. Yûnus: 4, Hiz. Elyesa: 2, Hiz. İlyas: 2, Hiz. İdris: 2, Hiz. Zülkifl: 2, Âl-i Yâsîn (Yâsîn Sûresi'nde geçen kavim): 1, bu kavme gönderilen peygamber sayısı: 3. "Ey Muhammed! Onlara, o memleket halkını örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti. Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiştik. (Yâsîn, 36/13-14)." Bu âyetteki peygamberlerin isimlerinin Sâdık, Masdûk ve Şolom olduğu söylenir. Hiz. Lokman: 2, Hiz. Üzeyir: 1, Hiz. Zülkarneyn: 1, Hiz. Tâhâ: 1, Yâsîn: 1.

Bütün bunların toplamı 520 sayısına tekâbül etmektedir. Ancak, eğer Tâhâ ve Yâsîn'e itibar edilmeyecek olursa bunların yerine, Hiz. Mûsâ ile birlikte Kehf Sûresi'nde kıssası zikredilen Hızır (a.s.)'ı dâhil edebiliriz. Bu durumda da rakam 519 olacaktır. Bu da Rahmân kelimesindeki mim ile nun arasındaki elif yazılmadığı zaman nefesü'r-Rahmân'ın karşılığı olur. Çünkü buradaki elif yazılmaz. Hızır'ı hesaba katmayacak olursak, -zîrâ ismi sarîh olarak zikredilmemiştir-, rakam 518 olacaktır ki, bu rakam da aşağıdaki toplamda görüleceği üzere peygamberliği ifâde eden kelimelerin Kur'an'da tekekkür ettiği sayıya denk gelmektedir:

Resûl: 368, nebî: 75, nezîr (uyarıcı): 18, beşîr (müjdeleyici): 57 = 518.

Şeyh, *Fütûhât*'ın 73. bâbında, sayıları her zaman sâbit ve peygamberlerin vârisleri olan evliyâyâ, onların tamâmının âlem-i enfâs (nefesler âlemi) diye isimlendirilmeleri cihetiyle nefes-i Rahmân ile alâkalarına işâret etmektedir. Bu babdan, evliyâların tabakaları, adetleri, makamları ve halleri ile nefes-i Rahmân ve nefes-i insan arasında aslî bağlar olduğunu anlıyoruz. İlyâsîn'in Sâffât Sûresi'nde (130. âyet) zikredilen İlyâs olması sebebiyle şeyh, *Fusûs*'taki 25 peygamber arasında, isimleri Kur'an'da ikişer defâ geçmiş olan Elyesa ve Zülkifl'i zikretmemiştir. Buna karşılık, onların yerine, *Fütûhât*'ın 15. bâbında belirttiği üzere nefes-i Rahmân ricâlinin kutbu olan ve Kur'an'da ismi iki kere zikredilen Lokmân-ı Hekîm'i ve isimleri Kur'an'da zikredilmeyen Şîs (Şit) b. Âdem ile Hâlid b. Sinân'ı koymuştur. Biraz ileride de görüleceği üzere, bunun sebebi, peygamberlerin nefes-i Rahmân mertebelerinden ikinci mertebeye nispet edilmesidir ki, bu aynı zamanda Levh-i Mahfûz mer-

tebesi ve Şît (a.s)'dır. Çünkü birinci merteye, "mesel-i a'lâ"ya ve ilk insan olan Âdem (a.s.)'a münâsîp olarak Kalem-i A'lâ veyâ İlk Akıl'dır. Levh nasıl ki Kalem'den (sonra) gönderilmiş ise, aynı şekilde Şît de Âdem'den (sonra) gönderilmiştir. Levh'a ve Şît'e müteveccih olan ism-i ilâhî el-Bâis'tir. Şeyh, peygamberleri cinlere mahsus olan 26. mertebeye de nispet etmiştir ki, bu mertebenin sâhibi ise ne Elyesa'dır, ne de Zülkifl'dir; bilakis Fass-ı Hâlidî'de geçtiği üzere, berzahî bir peygamberliğe sâhip olan Hâlid b. Sinan'dır. Şeyh, cinleri genellikle berzahî ruhlar şeklinde isimlendirir. Onların üzerinde ateş unsuru daha fazladır. Hâlid b. Sinân'ın, Abs memleketinde ortaya çıkan büyük bir yangını söndürmesine dâir bir kıssası vardır. Lokman (a.s)'ın durumu da bu şekildedir. Onun makâmının çocuklara mahsus olan 23. merteye olması en uygundur. Bu durum onun oğluna söylediği şu nasîhatten anlaşılmaktadır: "Oğulcuğum! Hardal tânesi kadar bir şey olsa ve o şey bir kaya içinde, göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir." (Lokman, 31/16) Yâni çocukları yaratmaya müteveccih olan ilâhî isim, Lokman mertebesi üzerinde hâkim olan Rezzâk'tır. Hz. Lokman'ı hikmet ve Kur'an-ı Kerîm'de zikr-i cemîl ile yâdedilmekle rızıklandırılan bu isimdir.

4. 28 Sayısının bâzı sırları

Buraya kadar anlatılanlardan, *Fusûs*'un bablarının tertîbinin, şeyhin *Fütûhât*'ın 198. bâbında da açıkladığı üzere, merâtib-i vücûdu yaratmaya müteveccih olan ilâhî isimlerin tertîbine tâbi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ilâhî isimlerin sayısı ise kendisine has olan bir sır sebebiyle 28'dir. Aşağıda bu sırrın bir tarafını ele alacağız. (Allah en doğrusunu bilir.)

- a) Sıfat isimleri Cenâb-ı Hak ile halk arasındaki bir nispete delâlet eder. Bu isimlerin her biri Zât mertebesi ile ef'âl/fiiller mertebesi arasında orta bir mertebeye sâhiptir. İlk tek basamaklı sayılar yâni âhâd mertebesindeki ilk dokuz sayı Zât mertebesine âittir. Ef'âl mertebesi ise, sonu 1000 olan 100'ler mertebesidir. İkisinin arasında, esmâ hazretine/makâmına uygun olarak onlar mertebesi vardır. Bundan dolayıdır ki, merâtibi yaratmaya müteveccih isimlerin onlar mertebesinde yer alan sayıları mevcuttur.
- b) 28 sayısı ilk on onluk gruptan üçüncü grupta yer alır. Şeyhin *Fütûhât*'ın pek çok yerinde ve bilhassa *Fusûs*'ta Fass-ı Sâlihiyye ile Muhammediyye'de açıkladığı üzere üç sayısının îcad/yaratma ile bağlantısı vardır.

- c) Bu sayı üçüncü onlukta 8. derecede yer alır. Çünkü, *Futûhât*'ın 15. bâbında da açıklandığı üzere merâtibin geri kalan kısmı sekiz arşı taşıyanlara (hamele-i arş-i semâniye) râcidir. Öbür taraftan ana isimler yedidir ve ilk sayı da Zât'a âittir. Bunların toplamı sekiz eder. Aslında bu yirmisekiz arşın mevkii, melekûtî ve en yüce emr âlemi ile onun altında yer alan halk âlemi arasında bir berzahdır. Bu tıpkı birler basamağındaki sayılar ile yüzler basamağındaki sayılar arasında yer alan onlar basamağındaki sayılara benzer. Yine o, üçüncü mertebeye sâhiptir. Birinci mertebeye Kalem-i A'lâ ve ikinci mertebeye ise Levh-i Mahfûz'a âittir. Onunla Levh arasında kalan diğer dört mertebeye ise; tabiat, hebâ (toz), cisim ve şekildir. Bunların aynı (şehâdet âleminde) bir varlıkları yoktur, sâdece itibârî bir hükümleri vardır. İşte felek dairesi merâtib-i vücûd ve onun arşî makâmı gereğince 28 kısma bu asıldan ayrılır.
- d) 28 sayısının harfleri kâf ve hâ'dır (8+20). Kâf, Kâfi (toplamı 111 eder) isminin ve Hâ ise Hay (toplamı 18 eder) isminin sembolüdür. Bunların toplamı Cenâb-ı Hakk'ın Latîf (toplamı 129 eder) isminin harflerinin sayısal değerlerinin toplamına eşittir. Her iki harfin kendi harflerinin toplamı da (-) (101+10=111) Kâfi isminin toplam değerine eşittir. Yâni bu 28 sayısının her bir yönü merâtib-i vücûd için kâfi ve lâzımdır. Üstelik, 111 sayısı kutupluğun sembolüdür zîrâ kutup kelimesinin harflerinin sayısal değeri 111'dir.
- e) 6 sayısı tek basamaklı sayılarda nasıl ki yegâne tam sayı ise, 28 sayısı da aynen o şekilde onlar basamağında yegâne tam sayıdır. Yine, 496 sayısı yüzler basamağındaki ve 8128 sayısı da binler basamağındaki tam sayılardır. Tam sayı demek, kendisini oluşturan sayılara bölünebilen sayı demektir. Meselâ 28 rakamı 1+2+4+7+14=28'dir. Bu rakam aynı zamanda, cezm-i sağır ile "kemâl" kelimesinin (toplamı 14 eder) iki katına eşittir. Zâhir isminden yansıyan ayın nûrunun/ışığının en fazla olduğu gün onun ilk 14. günüdür. İkinci 14. günü ise Bâtın isminin gereği olarak ışığının en az olduğu gündür. *Fusûs*'ta isimlerine bab ayırdığı Kur'an'da ismi geçen peygamber ve kümmellerin isimlerinin anahtarları 14 harftir. Yâni onların isimlerinin 14 harfi şunlardır: Elif, nûn, yâ, he, sad, şin, dâl, ze, mim, hu, zel, lam, ayın, sin. Mukatta sûrelerinin başlangıcındaki harflerin sayısı da 14'tür. Arap harflerinden 14'ü kamerî olduğu gibi 14'ü de şemsîdir.
- f) 28 rakamı ilk 7 rakamın toplamına denktir. 7 ise meşhur olduğu üzere kemal sayıdır. 28, kemâlin hakikatlerinin ayrıntılarının toplamından ibârettir. Merâtib-i vücûdun, feleklerin menzillerinin ve harflerin bu sa-

yıya hasredilmesi işte bundan dolaydır. 7 sayısının kalbi 4'tür ki, kendisinden hem önce hem de sonra üç rakam vardır. 28 sayısı 4 ile 7 sayılarının çarpımının sonucudur. 7 rakamı mâlum olan ilâhî ana isimlere ve 4 de dört ilâhî rükne işâret eder. Bu dört rükün/isim şunlardır: El-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın. Bu yedi ismin bu dört rükne sereyân/nüfûz etmesiyle birlikte 28 hakikat meydâna gelir. Bu 28 hakikat ise, her bir hakikate karşılık bir mertebe olmak üzere, âlemin merâtibinin icâdına müteveccihdir. Âlemin merâtibi işte bundan dolayı bu iki sayı üzerine binâ edilmiştir. Şiirde, ilimlerde, mekanlarda, zamanlarda, tabiatte, rükünlerde, unsurlarda ve insanda dörtlü ve yedili birçok husus vardır. Bu sayının insanda bâtın ve zâhir olmak üzere çeşitli mevkîleri sözkonusudur. Meselâ insanın omurgasını oluşturan kemiklerin sayısı yirmi sekizdir. Bunlardan 14'ü üst tarafa, 14'ü alt tarafa âittir. Öbür taraftan, karada veyâ denizde yaşayan ve omurga kemiğinin sayısı 14 olan nice hayvan ve haşere vardır. Yine, insanın kaburga kemiklerinin ve her iki elinin mafsallarının sayısı 14'tür. Alt ve üst çenesinde 14'er diş bulunur. Şeyh, *Fütûhât*'ın çeşitli yerlerinde bu tür mânâlara işâret etmektedir. Kadir Gecesi'nden bahsettiği 71. bâbda şöyle söylemektedir:

“Hakikat itibâriyle orada şehir/ay kâmil kuldur. Allâh'ın nur (aydınlatma vâsıtası) yaptığı ay yürüdüğü zaman, ayın herhangi bir vasfının değil de kendisinin maksat olması için, ona kendi isimlerinden bir isim verir. Hakk'ın mazharlarından bir mazhar olması açısından ay, onun en-Nûr ismindedir. 28 (gün) ile sınırlı olan menziline seyredir. Bu sayı tamamlandığında bir ay (şehir) diye isimlendirilir. Çünkü seyrini tamamlamış ve yeni bir seyre başlamıştır. Mânevî açıdan da bu hep böyledir. Hakk'ın kâinatındaki fiillerinin nihâyeti yoktur. Allâhü Teâlâ'nın devam ettirmesiyle birlikte bu fiiller sürekliedir. İşte bunun gibi, insan da ilâhî isimlerin menzillerinde yürür ki, bunların sayısı 99'dur. Bunlardan 99. isim vesîledir ki, sâdece Hz. Muhammed'e mahsustur. Geri kalan 98 isim ise, 28 menzilin aya âit olması gibi bizlere âittir. Bâzı insanlar onu “yalnız adam” diye isimlendirir. 20, 100'ün beşte biridir. Aslında Hakk'ın 100 ismi vardır. Fakat Hak, tek olması sebebiyle onlardan birini gizlemiştir. Allah tektir ve teki sever. Gizleyen de, açığa çıkarana da tektir. Biz ayın 28 menzili olduğunu bile söyledik. Bu sayı 4 ile 7'nin çarpımından meydâna gelmektedir. İnsan da, dört karışım ile yedi sıfatın çarpımından meydâna gelmiştir. Bu sıfatlar şunlardır: Hayat, ilim, irâde, kudret, kelâm/konuşma, semî'/işitme, basar/görme. Bu sıfatların tamâmının birbiri ile çarpımından insan olur. Onun zuhûra gelmesi Allah ile olur ve bu da onun ancak en-Nûr imiyle gerçekleşir. Çünkü 'Nûr', eşyâyı ızhar eder. O ise kendi kendi-

ne zâhirdir. Onun eşyâdaki hükmü zâtîdir. Şehr/ay da, ancak ayın nur olması açısından menzillerinde seyretmesi ile meydâna gelebilir. Zîrâ Cenâb-ı Hak: 'Biz aya menziller takdir ettik' (Yâsîn, 36/39) buyurmuştur. Onun menzillerindeki seyri sona erdiği zaman hakîkaten ay olur, onun hâricinde ona 'ay' denmesi sâdece isimlendirmeden ibârettir. Nûr isminin indiği, kula âit her menzil için Allâhü Teâlâ'ya has özel bir hüküm bulunmaktadır. Biz bu hükmü bu kitabın sâlik-i dâhil ve sâlik-i hâricin vasıfları kısmında da zikrettik. Bu iki sülûkü ortadan ikiye ayıran şey bedr gecesidir ki, bu gece 28'in yarısına tekâbül eder ve ayın ilk gecesi ile son gecesinin ortasındadır. Bu gecede ayın ışığı tamdır. Yine onun iki yönü ve kendisinden ayrılmayan bir yansına (tecellî) vasfı vardır. İster bir yönünden olsun ister iki yönünden olsun, her iki durumda da ayın ışığının artması ve eksilmesi sözkonusudur. Yâni aslında zâtî itibâriyle her ne kadar kâmil olsa da, iki yönü olması cihetinden ay için artma ve eksilme durumları vardır. Bir yönden arttığı zaman diğer yönden eksilir. Bu Azîz ve Alîm olan Allâh'ın ona takdir etmiş olduğu hikmetler sebebiyledir."

Yine 19. bâbda ayın menzillerine zâhirî veyâ bâtınî, hâricî veyâ dâhilî yönden uygun olan sülûk menzilleri hakkında da şöyle demektedir:

"Yüce derecelerin tamâmı peygamberler, evliyâlar ve mü'minlerdir. Bunlar arasında birbirlerine üstünlük diye bir şey sözkonusu değildir; hepsi birbirine eşittir. İlk derece İslâm'dır. İslâm, inkıyat yâni gönülden bağlılık demektir. Derecelerin sonuncusu huruçta fenâ ve huruçta bakâdır. Bu iki derece arasında diğerleri yer alır. Bunlar, îman, ihsan, ilim, takdis, tenzih, zenginlik, fakr, tevâzu, izzet, telvîn, telvînde temkîn, eğer hâric isen fenâ ve eğer dâhil isen bakâdır. Her bir dereceden çıkarken, zâhirinde tecellî ne kadar artarsa, bâtınında o kadar eksilme olur. Bu durum sonuncu dereceye ulaşıncaya kadar devam eder. Derecelerden çıkıp/yükselip son dereceye ulaştığın zaman o/Hak, senin gücün nispetinde senin zâhirinde zuhur eder. Sen de onun halkı içinde ona bir mazhar (zuhur yeri) olursun. Bâtınında ondan hiçbir şey kalmaz ve bâtın tecellîleri bir çırpıda senden kaybolur gider. Ona dâhil olmaya seni çağırdığında bu, bu tecellînin senin zâhirinde eksilttiği miktar kadar bâtınında tecellî eden ilk derecen olur. Sonuncu dereceye vâsıl olunca, o senin bâtınında zuhur eder ve senin zâhirinde hiçbir tecellî kalmaz. Bunun sebebi, kulun ve Rabb'in diğerinin varlığında kemâl üzere berâberce bulunmasıdır. Bu artma ve eksilmeye birlikte, kul kul olarak ve Rab de rab olarak kalmaya devam eder. Zâhirde ve bâtında tecellî ilimlerinin artmasının ve bu terkîbin (zâhir-bâtın) sebebi işte budur. İşte bundan dolayıdır ki, Allâhü Teâlâ'nın yarattığı ve vücut verdiği ve vücûdu olmayıp da aklen var olduğunu anladığımız her şeyin özünde bir zâhir ve bir de bâtın vardır. Allâhü Teâlâ dışındaki her mevcut bu ikili özelliğe sâhiptir. Bu bilgi bize, hakkında aslâ şüphe edilmeyecek kadar sahih olan bir keşf sâyesinde verilmiştir. Mevcûtların bu özelliği Hakk'a muhtaç olmayı (fakr) gerekli kılar. Bu onun zâtî/ayrılmaz bir vas-

fıdır. Eğer anladıysan, biz sana yolu târif etmiş ve merdiveni uzatmış olduk. Yola düş, basamakları çık ve açıkladığımız şeyleri müşâhede et...”

Şeyh, *Fütûhât*'ın 330. bâbında ay ile insan-ı kâmil arasındaki alâkayı da açıklamıştır. Bu bâba mürâcaat edilebilir. Bu bâb aynı zamanda Kamer Sûresi'nin menzilin de bâbı olup, 559. bâbda burası “ayın son gecesi” başlığı altında özetlenmiştir. Yine, “Benim için zuhur edene bâtın olurum ve benim sınırimda duran kimseyi bilgilendiririm” başlığı altındaki 400. bâb da Kamer Sûresi ile ilgilidir. 559. bâbda bu 400. bâb “Zâhirin, bâtının, haddin ve matla'ın içerdiği şeyler” başlığı altında bir paragrafta özetlenmiştir. *Kitâbü't-Terâcim*'de Kamer Sûresi'nin mânâlarına âit bir bölüm tahsis eden şeyh, *Fütûhât*'ın 62. bâbında 28 sayısının mazharları ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Allâhü Teâlâ cehennemle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: ‘Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.’ (Hicr, 15/44.) Onlar için taksim edilmiş olan her kapının dört mertebesi vardır ki, bu mertebeler onlara verilen azâbın menzillerdir. İblis'in cehennemlikler üzerine girdiği ve birer mertebe olan bu dört (menzil) yedi (kapı) ile çarpıldığına sonuçta 28 menzile ulaşılır. İşte Allâhü Teâlâ'nın tek insan için takdir ettiği menziller de aynen böyledir. O menziller, onlarda seyreden aydan, hunnes ve künes seyyâresinden başkası değildir. Bu seyyârenin bu menzillerdeki tenezzülü/seynetmesi kâinatın (olaylarının) yaratılması içindir. Bu seyr esnâsında unsurlar âlemindeki fiiller meydana gelir. Bu seyyârenin kendi içerisinde yedi ile çarpılan dört karakteri/özelliği vardır. Bunlardan onun 28 menzili meydana gelir. Bu, Azîz ve Alîm olan Allâh'ın takdiridir. Zirâ “Hepsi bir felekte yüzüp gitmektedir” (Enbiyâ, 21/33) buyurmaktadır. 28 menzildeki bu ilâhî yüzdürülmekten 28 harf vücut bulur. Bu harflerle Allâhü Teâlâ kelimeleri oluşturur; her şahıs, içindeki îman, küfür, yalan, doğruluk gibi şeyleri bu kelimelerle ifâde ettiği için, âlemdeki küfür ve îman bunlardan zuhur eder. Bu da kullarına karşı onların söylediği ve kirâmen kâtibîn melekleri tarafından kaydedilen şeylerden, Allâh'ın elinde onlara karşı sağlam ve açık bir delilin olması içindir. Zirâ ‘İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın’ (Kâf, 50/18) buyrulmaktadır. Ateşe 28 derece verilmiştir. Buna karşılık cehennemın derekelerinin en alçağından en üsttekine kadar olan sayısı, saidlerin konuk olduğu cennet derecelerine bir nazîre olarak yüzdür. Bu derekelerin her birinde 28 menzil vardır. 28 ile 100'ü çarptığın zaman, sonuç 2800 menzil eder. Ateşte olan gruplardan her birisi için 700 çeşit azap vardır. (Bu dört grup; kâfirler, müşrikler, cabbarlar/zorbalar ve münâfiklardır.) Böylece toplam azap sayısı, cennet ehlinin sevap sayısına denk olarak 800 eder. Cennet ehlinin sevap sayısı ve sıfatları ile ilgili olarak ‘yedi başak bitiren ve her başağında

yüz tâne bulunan tohum gibi' (Bakara, 2/261) âyetini zikredebiliriz ki, bunun toplamı da 700 eder. Cennet ehli de dört gruptur: Resuller, nebîler, velîler ve mü'minler. Bu dört grubun her birinin amellerine karşılık 700 misli nîmet bahşedilir..."

Şeyh, *Fütûhât*'ın 72. bâbında haccın sırları konusunda, Kâbe'nin 4 rük-nü/köşesi etrâfında yapılan 7 şavt ile insanın yaratılışı arasındaki ilişki ve bununla da namazın merhaleleri ve Fâtiha sûresi arasındaki bağlantıdan bahsetmektedir. Oraya mürâcaat olunabilir. Yine bu bâbda, *Fusûs*'un 27 bâbı ile Kâbe'nin yüksekliği arasındaki alâkaya dâir şöyle bir işâret yer almaktadır:

"Kâbe'nin yüksekliği 27 arşındır. En yüksekteki 'taşın (taş kısmın)' boyu da 28 arşındır. Her arşının uzunluğu ilâhî bir emre/işe göredir. Bunu ehli-keşf bilir. Bu ölçüler, nefiste cereyan eden hâdiselerin ızhârı için îman gezegeninin katettiği menzillerdir. Bunlar ister harf, isterse mânâ cihetinden olsun, tıpkı unsurlar âleminde cereyan eden hâdiselerin ızhârı için aya ve gezegenlere âit olan menziller gibidir."

Şeyhin görüşüne göre 27. arşından sonra gelen en yüksekteki 28. taşın uzunluğu iki tuğla şeklindedir. En yüksek basamaktaki tuğla altından ve onun altındaki tuğla ise gümüştendir. Bu konuda 65. bâbdaki rüyâ kıssasına bakılabilir. Şeyh, *Şit* fassında bu rüyâyı sâdece hâtem-i evliyânın yâni kendisinin görebileceğini belirtir ve şu hadîsi zikreder: "Peygamberler arasında benim misâlîm duvar ören bir adama benzer. Adam bir tuğla hâriç bu duvarı tamamlamıştır. İşte ben bu (eksik) tuğlayım: Benden sonra ne bir resul ne de bir nebî gelecektir."¹ *Fusûs*'ta her babda ismi zikredilen peygamberlerden her birisi, Kâbe'nin, üzerinde yükseldiği 27 tuğladan birisine tekâbü'l etmektedi; son taş ise 28. ve hâtem olan peygambere âittir. Allah daha iyi bilir.

5. Fusûs'un babları ve bu bablarda ismi geçen peygamberler ile burçlar, aylar, günler ve harfler arasındaki ilişki

Daha önce zikrettiğimiz üzere, *Fusûsu'l-Hikem* kitabının başlığının sayısal değeri 365'tir. Bu durum bize, kitap ile burçlara ve felek/gök menzillerine tâbi olan zaman dilimleri arasında bir bağlantı olduğunu çağrıştırır. Yine şunu da daha önce belirtmiştik: Şeyh, 198. bâbda nefes-i rahmânîdeki merâtib-i vücûd ile nefes-i insânîdeki lafzî harflerin mertebelerini ve 28 feleğin menzillerinin arasındaki ilişkiyi mufassal olarak açıklamıştır. Ayrıca

1 Buhârî, Menâkıb/18; Müslim, Fazâil/20-23; Ahmed b. Hanbel, II/398. (D.G.)

burada, bütün bunlarla, bu mertebelerin îcâdına/yaratılmasına müteveccih 28 ilâhî ismin irtibâtı da açıklanmıştır. Şeyh 198. bâbın 38. faslında bu münâsebetler ile ilgili olarak şöyle bir misal vermektedir:

“Amâ/karanlık (mertebesi) nefes-i ilâhî olan mevcutların sûretlerini kendisinde topladığı gibi, harfler nefes-i insânîyi ve felek de, atlas feleğindeki burçların miktârının belirtildiği ve yıldızlara mahsus olan menzilleri kendisinde cem etmiştir. Eğer âlemde ilk tesirin hangi ilâhî isme âit olduğunu düşünürsen, bunun Bedî’ (ilk yaratan) ismi olduğunu görürsün. Çünkü bu âlemden önce, onun benzeri olan başka bir âlem gelmemiştir. O halde âlemin başlangıcında, başkalarına âit olmayan ve sâdece Bedî’ ismine has bir hüküm söz konusudur. Bu hususta ne Mübdî’ (başlatan, yaratmayı başlatan) ismi, ne de ondan bir şeyler talep eden Muîd (döndüren) ismi Bedî’ ismi gibidir. O halde, dünyâ hayâtında olduğu gibi, âhiret hayâtında da Bedî’ ismine has bir hüküm vardır ki, bu hayatlar birbirinin benzeri değildir. Bedî ismi, kendisine âit olan bu hükmünün zâhir olması açısından, benzeri olmayan ilk ilâhî isimdir. Biz ona, güneşin hamel (koç burcundaki) varlığı ile başlayan gündelik zamânın ilk ânını atfederiz. Onun ilk anda iki şartı vardır. Hemze harfini ona verdik. Çünkü o ilk mahreçte ortaya çıkan ilk harftir. İsim, ayn-ı mevcûdeyi ortaya çıkarır. Ayn-ı mevcûde ile, ‘ne zaman?’ sorusunun cevâbı olan ve hâdiselerin birbirine mesâfesini anlamayı sağlayan ‘zamân’ zuhur eder. Eğer mevcut maddî bir nefse/varlığa sâhip ise harfi ortaya çıkarır. Menzillerin güneşe göre tertip edilmiş olması, mevcutların hayatta kalmasını sağlayan mevsimlerin özlerinin ızhârı içindir. Harfler kelimeleri, gezegenler zamânın dilimlerini ve isimler de mevcutları yönetir. Aynlar/özler fâil/özne ile münfail/nesne arasında paylaşmıştır. Eğer bunu anladıysan, her ilâhî ismi, gâlip olarak alâkalı olduğu şeye nispet edersin. Onda başka isimlere âit hükümler de olabilir.”

Eğer bunu anladıysan, *Fusûs*’un her bâbında işlenen ana konunun, îcâda/yaratmaya müteveccih 28 ilâhî isimden birisi etrâfında döndüğünü görürsün. Şeyh, *Fütûhât*’ın 198. bâbının fasıllarında da aynı tertîbi yapmıştır. Bu durum, her bab için bir felek menzilini, lafzî ve rakamsal bir harfi ve lafzî harfe ve rakamsal harfe tâbi olan birer sayıyı gerektirir. Yine bu menzilin burcunun ateşten, topraktan, havadan veyâ sudan oluşan bir karakteri ve belirli felekî bir devri vardır. Aynı zamanda, onun burçlar ile aylar arasındaki münâsebetlere göre belirli bir şemsî (güneş) ayı ve belirli bir kamerî (ay) ayı vardır. Kamerî ayın günlerinin felek menzillerine dağılımına göre oluşan, gece veyâ gündüz, haftanın yedi gününden birisi ona mahsustur...

Şeyh, harfler ile menziller arasındaki ilişki hakkında önemle durur ve *Fütûhât*’ın 198. bâbının 20. faslında şöyle der:

“Mukaddir (takdir eden, yaratan) ismi; felek menzillerini ve cennetleri

îcad etmeye müteveccihdir. Felek/gök içerisindeki gezegenlerin sûretlerinin belirlenmesi ona hasır. Cennetin arzı/toprağı ve cehennem tavanıdır. Şın harfi ona âittir...”

*Fütûhât'*ın 463. bâbını şeyh, 12 kutbun mârifeti konusuna ayırmıştır. Bu on iki kutup Muhammed ümmetinin medârıdır/merkezidir. Her kutup bir peygamberin kademi üzerinedir. Aynı zamanda her birinin hâl ve makâmına uygun belirli bir burcu vardır.

*Fütûhât'*ın 12. bâbında nebîlerin kamerî aylarla ilişkisine şöyle işâret edilmektedir:

“Dört peygambere âit dört ay vardır: Hûd, Sâlih, Şuayb ve Muhammed (s.a.v). Bunların aylardan karşılığı ise Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep'tir...”

Peygamberler arasında üstünlük olduğu gibi, bu aylar da diğer aylar karşısında üstünlüğe sâhiptir. Bu hususta şeyh, *Fütûhât'*ın 90. bâbında şöyle söylemektedir:

“Bize göre en faziletli ay Ramazan'dır. Sonra Rebûilevvel, sonra Receb, sonra Şâban, sonra Zilhicce, sonra Şevval, sonra Zilkâde ve sonra da Muharrem gelir. Benim kamerî ayların birbirine üstünlüğü konusundaki ilmim buraya kadardır. Kamerî ayların geri kalanlarının, yani Safer, Rebûilâhir, Cemâziyelevvel ve Cemâziyelâhir'in birbirine üstünlüğü noktasında bir ilme sâhip değilim. Bunlarla ilgili bilgim zann-ı gâlibim miktârıncadır fakat benim kesin bir bilgimin olmadığı bir konu hakkında bir şey söylemem mümkün değildir.”

Şeyhin anlattıklarından şu durum açıkça anlaşılmaktadır: *Fusûs'*un ilk bâbı Âdem(s)'e mahsustur ve konu Allâhü Teâlâ'nın el-Bedî' (yaratan) ismi etrâfında dönmektedir. Lafzî harflerden hemze, kamerî harflerden elif, sayılardan bir (vâhid) ve Hamel (Koç) burcu ona/Âdem (a.s.)'a âittir. Bu burcun karakteri kuru ve sıcak ateştir. Hükmü 12 000 sene sürer. O, aynı zamanda dönüşmüş ve güneşin şerefi (şerefü'ş-şems) olan bir burçtur. Menzili (yeri) nıt' (damak)tır. Ayı, şemsî aylardan ve aynı zamanda baharın başlangıcı olan Nisan'dır. Yine her kamerî ayın ilk pazarının gündüzü, hafta içerisinde ise pazartesi gündüzleri ile Cuma geceleri onundur. Öbür taraftan Âdem (a.s.)'ın rûhâniyeti göğün birinci semâsında bulunur ve insân-ı müfred ile tasarrufta bulunur.

Diğer bir mülâhaza da şudur: *Fusûs'*ta isimlerine bab ayrılmış olan peygamberlerin sayısı olan 27 ile, Kur'an'da isimleri 2 defâ zikredildiği halde *Fusûs'*ta kendilerine bab tahsis edilmemiş olan Elyesa' ve Zülkifl'in isimleri-

nin toplamı 29 eder. Bu sayı da Kur'an'da mukatta harfleri ile başlayan sûrelerin toplam sayısına tekâbül etmektedir. Mukattaa harflerinin tamâmı ise 14 harftir. İşte her peygamber için bu sûrelerden belli bir sûre ve nûrânî harflerden belli bir harf sözkonusudur... Fakat bundan daha önemlisi ve daha dikkate değer olanı, *Fusûs'*taki her bir bâbın, konunun etrâfında döndüğü ilâhî bir isim üzerine binâ edilmiş olması ve bu ilâhî isimlerin de varlık mertebelerinden bir mertebeye sâhip olmasıdır. İlk bab olan Âdem fassı, Allâhü Teâlâ'nın isimlerinden el-Bedî' ismi etrâfında işlenir. Bu ismin mertebesi ise Kalem-i A'lâ'dır (en yüce kalem). İkinci bâbın ismi el-Bâis ve mertebesi Levh-i Mahfûz'dur. Üçüncü bab: El-Bâtın, es-Sübbûh; mertebesi tabiat, menzili Süreyyâ'dır. Bu, Hamel (Koç) ile Sevr (Boğa) burçları arasında bir menzildir. Dördüncü bâb yâni Fass-ı İdrîsî: el-Âhir, el-Kuddûs; mertebesi hebâ yâni Ankâ'dır... 20. bâb olan Fass-ı Yahyâvî: El-Muhyî, el-Celîl; mertebesi su küresi (küretü'l-mâ')... Son bâb olan Fass-ı Muhammedî: El-Câmi', el-Ferd; mertebesi insan... *Fusûs'*un tamânını içerisinde toplama özelliğine sâhip olan bu bâb aynı zamanda hâtem-i Muhammedî'ye âittir. Onun ilâhî ismi, **hüve'l-vâsiu'l-kâmil refiu'd-deracâti zü'l-arş**'tır. Mertebesi, Şeyh-i Ekber'in *Fusûs'*ta bizzat belirlemiş olduğu "mertebelerin ta'yîni"dir. Vav harfi bu mertebeye âittir. Menzili, Balık burcundan rüşâ (ip)'tir. Bu hususta şeyh şöyle der:

"Bu mertebenin harfi vav'dır. Çünkü vav, sayı mertebelerinden altıncı sıradada yer alır [e(1)b(2)ce(3)d(4) he(5)vve(6)z(7)...: (1)elif-(2)bâ-(3)cim-(4)dal-(5)hâ-(6)vav-(7)zâ]. Bu mertebe ise ilk kâmil/tam sayıdır. Âlemde kemâl mertebe ile olur. Bundan dolayı ona/o mertebeye vâvı verdik. Menzili ise rüşâ'dır ki, ip demektir. İp de ulaşma anlamına gelir. Zîrâ tutunma, sarılma onun sâyesinde gerçekleşir ve yine onun sâyesinde ipi indiren, sarkıtan Allâh'a ulaşılır. Bunun menzilesi fevlâ (eğer ... olmasaydı)'dır. Bu menzileyi ona veren ipin rütbesidir. Bunun sebebi de Cenâb-ı Hak'ın "Allâh'ın ipine sarılın" (Âl-i İmrân, 3/103) ve "Allâh'a sarılın" (Hac, 22/78) şeklinde buyurmuş olmasıdır. Şimdi iyi düşün: Cenâb-ı Hak nereyi ipin rütbesi yaptı? Onu hangi isimle birlikte zikretti ve hangi isme bitişirdi?"

*Fusûs'*un babları ile bu bablardaki peygamberlerin insân-ı kâmilin mazarları olması açısından burçlar arasındaki diğer bir alâkaya da şu şekilde işâret edebiliriz: *Fütûhât'*ın 361. bâbında şeyh (*Fütûhât'*ta) şöyle söylemektedir:

"Allâhü Teâlâ bu burçların, onların semâsının altında bulunan âlem üzerinde bir tesirinin olmasını takdir edince, insanın yaratılması esnâsında ona bu tesirleri kabul edecek on iki kâbiliyet yaratmıştır. İşte insân-ı kâmil bunlarla zuhur eder."

Son bir işâret: Bir rivâyette şöyle gelmektedir: “Şeytanın avânesinden 30 kadar deccal zuhur edecektir.” Diğer bir hadîste de onların sayısı net bir şekilde 27 olarak belirtilmiştir. İşte bunlar *Fusûs*'ta zikredilen 27 peygamberle temsil edilen en yüce nûrânî hakikatlerin en dipteki karanlık gölgeleridir. Onların sonuncusu ise 28. ve en büyük deccaldır ki, onu Mesîh, yâni en büyük hâtem-i evliyânın mukâbili olarak *Fusûs* sâhibi öldürecektir. Ayrıca, Kur'ân'ın indiği gece Kadir gecesidir. Bu gecenin Ramazan'ın 27. gecesini olduğu söylenir. Hz. Peygamber'in mîrâcı da Receb'in 27. gecesinde gerçekleşmiştir. İşte *Fusûs*'un bablarının tertîbi, Kur'ânî hakikatlerin inişine (tenez-zül) ve insânî hakikatlerin de insân-ı kâmilin zâtında yükselişine (urûc) işâret etmektedir.